

**KÁROLI GÁSPÁR REFORMÁTUS EGYETEM
BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR**

Farkas Kristóf Vince

**A Jászkun Kerület tisztikara
és társadalmi kötődése (1745–1876)**

**A Jászkun Kerület főkapitányai, alkapitányai,
főjegyzői, jász, nagykun és kiskun kapitányai**

című doktori (PhD) értekezésének tézisei

**Jászfényszaru
2016**

A kutatás célja

A Jászkun Kerület közigazgatását és működését már számos kutató vizsgálta, tisztségviselőinek rendszerezett összegyűjtését és pályájuk elemzését viszont eddig még nem végezték el. Így célul tűztem ki, hogy munkámban a Jászkun Kerület társadalmának egy nagyon szűk szeletével, a Jászkun Kerület legfelső vezetésével foglalkozom. Értekezésemben a kiemelkedő korszakhatárnak számító redemptiótól, azaz 1745-től 1876-ig, a Jászkun Kerület megszűntetéséig összeállítom a kerületeket irányító tisztségviselők archontológiáját, valamint művészettörténeti ismereteimre is alapozva megkísérlem újszerűen bemutatni, hogy miként és milyen körülmények között élt és működött a kiváltságos kerületekben a még kiváltságosabbnak számító kerületi vezetés.

A kutatás egyik nagy kérdése volt, hogy a XX. század háborúi és forradalmi után a Jászkun Kerület megszűntetését követő 140 évvel sikerülhet-e még az egykori tisztségviselők személyes relikviáit felkutatni.

Magyarország történetében sajátos jogi, társadalmi és kulturális helyzettel bírtak a szabad területek. Munkámban csak a három kerületből: Jász Kerület, Nagykun Kerület és Kiskun Kerületből állott Jászkun Kerülettel foglalkoztam. Bár az egykori közigazgatási egység már csaknem másfél évszázaddal ezelőtt felbomlott, részei a történelmi tájak elnevezésében, mint Jászság, Nagykunság és Kiskunság ma is tovább élnek.

A Jászkun Kerület történetét alaposabban megismerve tapasztaltam azt, hogy a kerületek számos tisztségviselőjének még a nevét sem tudjuk, a történész szakma is legfeljebb néhány személyt ismer közülük név szerint, de azt sem vizsgálta korábban senki, hogy az egyes tisztségeket milyen szakmai tudással, illetve kapcsolatrendszerrel lehetett megszerezni.

A munkát a jászkun főkapitányok és jászkun alkapitányok, valamint az egyes kerületeket vezető, ún. kerületi kapitányok személyének azonosításával és összegyűjtésével kezdtem, de mivel a Jászkun Kerület életében is meghatározó szerepet játszottak az eddigi vizsgálatok során meglehetősen perifériára szorult jegyzők, az ő személyükre is kiterjesztettem a kutatást.

Az alacsonyabb tisztségek, mint például hajdú, tiszttartó, vagy éppen a táblabírák esetében gyakori volt a személyi változás, a fennmaradt levéltári iratanyag pedig nem teszi lehetővé a kisebb tisztségek teljes és pontos feldolgozását, ezért őket nem vontam be a vizsgált tisztségviselők körébe.

Elhatároztam, hogy megpróbálok emléket állítani azoknak a tisztségviselőknak, akik a Jászkun Kerület élén maradandó, de mára elfeledett életművet hagytak hátra.

A rendszerváltást követően a magyar történetírásban megélénkültek az archontológiai tárgyú kutatások és számos megyének jelentek már meg tisztséglistái, például Baranya, Békés, Heves és Zala vármegye.) Ebből a szempontból feldolgozatlan volt a Jászkun Kerület, így munkámmal ezt a hiányt is pótolni akartam.

A kutatás forrásai, módszerek

Értekezésem jelentős részben levéltári forrásokra épül. Szerencsés körülmény, hogy a Jászkun Kerület jegyzőkönyvei a háborúk idején nem szenvedtek károsodást, így az iratanyag jól kutathatóan fennmaradt. Ezek a jegyzőkönyvek 1745-től 1849-ig folyamatosak, így a hatalmas irat együttes kiváló forrásértékkel bír. A Kiskun Kerület jegyzőkönyve azonban csak 1727-től 1761-ig maradt fenn.¹ A jegyzőkönyvekben már 1767-től pontosan rögzítették a közgyűléseken történeteket az ülések időpontjával, a résztvevők neveivel és beosztásával együtt, ami nagyban segítette kutatásaimat. A jegyzőkönyvekhez 1825-ben egy személy-, tárgy- és névmutató készült korabeli segédletként, amelyet egészen 1848-ig folyamatosan vezettek. A levéltári anyagban a fontosabb beadványok válogatott iratanyaga is fennmaradt, ami egyedi lehetőséget jelentett a behatóbb vizsgálatokhoz. A II. József-féle országos átszervezés miatt 1787 és 1789 között nem készültek jegyzőkönyvek sem. A jegyzőkönyvek nyelve 1745-től 1790-ig latin volt, de meglehetősen változékony módon több-, vagy éppen kevesebb magyar nyelvű rész is előfordul bennük. 1790-től a jegyzőkönyveket már magyar nyelven vezették.

1849. július 28-tól viszont a jegyzőkönyvek sora hosszú időre megszakadt. Sőt Nánássy János, a Jászkun Kerület levéltárnoka 1851-ben a főkapitányhoz írott levelében tudatta, hogy a forradalmi kormány leiratai Hegedűs Zsigmond alkapitánynak átadattak, a jegyzőkönyvből pedig a „*botrányos tételek a jknyv tisztázásakor töröltettek.*”². Tehát az 1848 és 1849 közötti időszak erősen csonka.

---

1 Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára Kiskunfélegyházi részleg IV./504 A Jászkun Kerület Kiskun Kapitányságának iratai. 1727–1761. I-II. kötet

2 Herendi József: *A Jászkun-Kerületek a függetlenségi harc alatt 1848- és 1849-ben.* Cegléd, 1901. 6.

Sajnos a Jászkun Kerület 1850 és 1876 közötti iratanyaga is meglehetősen szegényes, ugyanis 1914-ben a megyei levéltár éppen ennek az időszaknak az iratanyagát selejtezte, ugyanakkor nem tudjuk, hogy pontosan mit, hiszen a II. világháborúban a levéltárnak ez a részlege háborús károkat szenvedett.³ A gondot tetézi, hogy az 1850-es évek főkapitányi iratanyagának jelentős része fizikailag is rendkívül rossz állapotban kutatható.⁴

A Bach-rendszer idején keletkezett dokumentumok kisebb része német nyelvű, nagyobb része viszont magyarul íródott. Az 1861 utáni iratanyag is meglehetősen hézagos, bár 1861 és 1876 között jórészt fennmaradtak a jegyzőkönyvek. 1868-tól pedig már nyomtatott jegyzőkönyvek is készültek, de sajnos ezek is részben hiányosak.

A Jászkun Kerület településeinek levéltári anyaga meglehetősen egyenlőtlenül maradt meg, hiszen míg némely település anyaga szinte teljesen sértetlen, például: Jászberény, Kiskunfélegyháza, Jászapáti, vagy Kiskunhalas iratanyaga. Ugyanakkor több helység anyaga jórészt a II. világháborúban szinte teljesen megsemmisült. (Példaként hozható fel, hogy elpusztult Jászárokszállás levéltára, de jelentős károk keletkeztek Jászfényszaru iratanyagában is.)

A XIX. század első harmadától a Jászkun Kerülettel kapcsolatos nyomtatványok is megjelentek. A nyomtatott termékek jelentős bővülésével természetesen számos érdekes forrás is fennmaradt. (Mint például beiktatási versek, szónoklatok és jegyzőkönyvek.)

Disszertációm témája okán jelentős szerep jutott az egyházi (római katolikus és református) anyakönyvek kutatásának. Az írott források közül a Jászkun Kerület településeinek jegyzőkönyvei emelkednek ki, melyekben szintén számos esetben olvashatunk a kerületek vezetőiről és tevékenységeikről. Ezen kívül a napjainkban szerkesztett helyi újságok, kiadványok és könyvek forráskiadói tevékenysége is hasznos segítségnek bizonyult. Amint a disszertációból kiderül, jelentős forrásértékkel bírnak a feliratozott relikviák is, mint például a dísz tárgyak, emlékművek és a síremlékek.⁵

Archontológiai kutatásaim kiindulópontjai a Jászkun Kerületet elsőként ismertető régi történeti munkákban szereplő tisztséglisták voltak.

---

3 A Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára IV/1. Jászkun Kerület iratainak ismertetője szerint.

4 Az iratanyag konzerválása sürgető feladat lenne.

5 Az idézetek közlésénél igyekeztem betűhíven, a korabeli írásmódot követve eljárni.

(Horváth Péter 1801., Palugyay Imre 1854.) Az alapkutatáshoz Sugárné Koncsek Aranka *Jász történelmi arcképcsarnok* című 2003-ban megjelent munkájának adatait szintén rendszereztem és értékeltem. Ebben a kötetben a legtöbb jászkun fő- és alkapitányra, valamint jász kapitányra vonatkozóan találtam információkat. Ruzicska Ferencnek a *Nagykun kapitányok a 16. századtól 1876-ig.* című 2012-ben megjelent kötete komoly segítséget jelentett.

Kiemelkedő forrásértékűek az 1845-ös Örömnüpeben⁶ közzétett kapitányi listák névsorai, amelyek hasznos kiindulópontnak számítottak, hiszen a gyakorlatilag teljesen ismeretlen kiskun kapitányok névsorának összeállítását ezen mű nyomán tudtam elkezdni. Az alapkutatásokat követően a Jászkun Kerület közgyűléseinek jegyzőkönyveit vizsgáltam át és gyűjtöttem ki 1790-től 1849-ig az általam kutatott tisztségviselőket, ugyanis a jegyzőkönyvek elején a résztvevőket a legtöbb esetben közölték és így jól követhetővé vált a tisztségeket betöltő személyek változása. Az 1745 és 1790 közötti tisztségviselők adatait viszont már jóval nehezebb volt feltárnom, mivel a jegyzőkönyvek a közgyűlések dátumát számos esetben nem adták meg és a jelenlévő tisztségviselők nevét sem közölték. Így a jegyzőkönyvekhez tartozó személymutatók tették beazonosíthatóvá a keresett tisztségviselők személyét. Emellett a jegyzőkönyvek alapos áttanulmányozásával a legtöbb esetben napra pontosan megadhatóvá vált a tisztségviselők hivatalviselésének ideje. A Jászkun Kerület levéltárában fennmaradt levelek vizsgálatával szintén tovább tudtam pontosítani a tisztségviselőkkel kapcsolatos döntéseket. (Kinevezések, lemondások és tudósítások.) A kerületi kapitányok hivatalviselésének időpontjában a fennmaradt síremlékek is segítséget jelentettek, hiszen ezeken számos esetben az adott személy több fontos életrajzi adata is szerepelt.

A munka talán legnehezebb része az 1850 és 1867 közötti időszak tisztségviselőinek kutatása volt, mert a jegyzőkönyvek hiánya miatt csak a jó rész rendezetlen és meglehetősen vegyes iratanyagot tartalmazó kapitányi és kerületi iratanyagra hagyatkozhattam.

---

6 A 'szabad Jász-Kún Kerületek' váltságának első százados öröm-ünnepe az ezt magas jelenlétével díszesítő József' cs. kir. örökös főherczegnek, Magyarország nádorispánjának, mint a' jászok kunok grófjának 's birájának e' minőségbeni fél százados ünnepével egyesítve, Jász-Berényben, majus 20. 1845. Pest 1845.

Kutatásaim során viszont ismét bebizonyosodott, hogy a Jászkun Kerület teljes alkalmazotti karát szinte reménytelen vállalkozás rekonstruálni, hiszen az iratanyagban az apróbb tisztségviselők (bábák, hajdúk és poroszlok) nevét sajnos a legritkább esetben említették.

Értekezésemben a Jászkun Kerület magasabb tisztségviselőinek archontológiájánál az egyes tisztségviselőknél a jelzett első dátum hivatalviselésének kezdetét, a második dátum pedig a végét jelenti. A hivatalviselés kezdetének - amennyiben ismert - úgy a választás vagy a beiktatás dátumát vettem, míg a hivatalviselés végének a lemondás időpontját, illetve amennyiben a választáskor az adott tisztségviselő helyett más személyt választottak, úgy a választás napját vettem figyelembe. A † jellel jelzem, ha a hivatalviselés végét egyben a személy halála zárja. Az eltérő elnevezések esetében külön közlöm a tisztség nevét.

Az archontológiai lista összeállítása után a tisztségviselők prozopográfiáját is elkészítettem. Munkámban Bona Gábor, Sugárné Koncsek Aranka, Ruzicska Ferenc, Bagi Gábor és Pálmány Béla kutatásai nyomán számos személy esetében jól használható adattárat találtam. Ugyanakkor elsősorban a főjegyzők és kiskun kapitányok esetében munkám során semmilyen előzetes kutatásra nem támaszkodhattam.

Munkamódszerem, ha az adott tisztségviselő hivatalviselése alatt hunyt el, az volt, hogy megkerestem a Jászkun Kerület jegyzőkönyvében a halálózásra való utalást, ami ha a legtöbb esetben nem is hónapra és napra pontosan ugyan, de legalább már közelebbi dátumhoz segített. Kutatásaim során kerestem a tisztségviselők nyughelyét vagy síremlékét, melyen a születés és a halálozás évszáma is szerepelt. Az évszámok alapján a vonatkozó település anyakönyveinek segítségével tudtam pontos születési és halálozási helyet és időpontot megadni.

Prozopográfiai munkámban az adott személy szabatos bemutatására törekedtem. A szokásos jelöléssel *-gal jelölöm a születés dátumát, †-tel pedig a halálozás dátumát. Amely esetben nem maradt fenn az anyakönyv, vagy még nem is vezettek, illetve ha nem ismert a pontos születési hely, a születés dátumát "k."-val jelölöm a feltételezhető évszám mögött. Amennyiben ismert, közlöm a személy vallási felekezetét, a szülők nevét és az apa foglalkozását. Tömören ismertetem iskolai tanulmányait és szakmai életpályáját.

A kutatás eredményei

Munkámban röviden áttekintettem a keletről jött kunok és jászok eredetét és magyarországi történetét. Összefoglaltam a kun és jász kapitányi intézmény középkori gyökereit és változásait egészen a vizsgált korszakig. Elemeztem a Jászkun Kerület 1696-tól 1745-ig tartó történetét.

Kutatásaim eredményeként összeállítottam a Jászkun Kerületet irányító tisztségviselők archontológiáját hivatalviselésük pontos idejével együtt. Igyekeztem a "fellelt" tisztségviselők prozopográfiáját is elkészíteni.

Az értekezés átfogó képet ad a Jászkun Kerület magasabb tisztségviselőiről. Munkám eredményeként kijelenthető, hogy a Jászkun Kerület vezető eliteje a kiváltságok fennmaradásában volt érdekelt, ezért elkötelezett volt a Habsburg uralkodók irányában. Ezek a tisztségviselők a Jászkun Kerület társadalmában a kiváltságosokon belül is kiváltságoltak voltak. Bár fizetésüket tekintve viszonylag keveset kerestek, de az 1843-ig életben lévő tiszti adómentesség jelentős előnyhöz juttatta a tisztikart a többi lakoshoz képest. A meglehetősen töredékes tárgyi emlékekből megállapítható, hogy a vizsgált időszakban a tisztségviselők a kerületeken belül valóban a társadalom legfelsőbb szűk csoportjához tartoztak, de országos szinten - néhány példától eltekintve - mind társadalmi helyzetük, mind anyagi lehetőségeik, viszonylag szerények voltak és jórészt elmaradtak a korabeli vármegyei tisztviselők színvonalától. A Jászkun Kerület tisztségviselői a legtöbb esetben nem rendelkeztek országos ismertséggel, így nem meglepő, hogy a csekély kivételtől eltekintve a reformországgyűléseken sem játszottak jelentős szerepet. Úgy tűnik, hogy a Jászkun Kerület kiváltságait elvesztve, 1867-re végérvényesen meggyengült, és részben a képviselők és a tisztségviselők gyenge érdekérvényesítő ereje miatt az 1876-os országos területi átrendeződéskor nem tudta a kellő módon a maga érdekeit érvényesíteni. Talán a korábbi, nem túlzottan meghatározó országgyűlési szerepkör és elismertség is ebben az irányban hatott. Ennek az lett a következménye, hogy az egyes kerületek nem alkothattak új megyéket, hanem más megyékbe tagolták be őket. Az átrendezés következményeként pedig az egykori kerületi tisztségviselők csak rövid ideig tudtak jelentős megyei pozíciókat betölteni.

A Jászkun Kerületben élt tisztségviselőket iskolázottságuk és társadalmi helyzetük alapján a szűk honorácior réteg fölé kell helyeznünk, ezért úgy

vélem, hogy a családi és társadalmi helyzetük miatt a kerületeken belül önálló rétegnek is tekinthetjük őket.

Mintegy a történelmi téma tudományos feldolgozásának lezárásaként a dolgozatban napjaink hagyományörző tevékenységét is bemutattam, kitérve a modernkor kapitányválasztásának szokására is.

Archontológiai kutatásaim során a munkám megkönnyítésére saját felhasználásra a tisztségviselők neveit excell táblázatban is elkezdtem összegyűjteni. Kutatásaim előrehaladtával szerettem volna a felgyűjtött anyagot látványosan és közérthetően is bemutatni, ezért újra elővettem a táblázatot. Archontológiai kutatásaim eredményét táblázatos formában bemutató munkámat az "archontológiai táblázatnak" neveztem el. Táblázatom ismereteim és keresési eredményeim szerint teljesen újszerű, hiszen a klasszikus archontológiát kapcsoltam össze az excell táblázattal. Ez az új eljárás látványossá teszi az archontológiát és tanulmányozásával könnyebben elhelyezhetővé válik a kutatott tisztségviselők neve és hivatalviselésük ideje. A táblázat két tengelyre oszlik. A merőleges tengely a vizsgált időszakot mutatja be év szerint, azaz 1745-től 1876-ig tart, és minden egyes sor egy évhez rendelődik. A vízszintes tengely a vizsgált tisztségviselők közül a jászkun főkapitányokat, alkaptányokat, főjegyzőket, jász kapitányokat, nagykun kapitányokat és a kiskun kapitányokat mutatja be egy-egy oszlopban elkülönítve. Szintén külön oszlopban tüntettem fel a nádorokat, akiknek a szerepeltetése a jászok és kunok életében játszott jelentős szerepük miatt indokolja. Az évszámok háttérét adó szín pedig az adott időszakban uralkodó személyre utal. Az év és tisztség metszéspontja adja meg, hogy az adott időszakban ki viselte a tisztséget. Az áttekinthetőség miatt az egyes személyeket eltérő színű háttérrel jelöltem. Így jól elkülöníthetők egymástól a tisztségviselők, érzékelhető a hivatalviselés hosszúsága, és lehetővé válik az is, hogy az egyes személyek előmenetele szembeütnék. Az egy családba tartozó személyeknél az azonos vagy hasonló színárnyalatot alkalmaztam.

Az "archontológiai táblázat" ugyanakkor részben leegyszerűsítés is, hiszen a lehetőségek miatt nincsenek benne hivatkozások, pontos dátumok hónappal és nappal, a tisztségek elnevezésének változásai, valamint a tisztségviselők nemesi előnevei sem szerepelhetnek benne. Ezért a klasszikus archontológia továbbra is megkerülhetetlenné válik.

Eredményeim alapján a vizsgált tisztségviselők esetében megfigyelhető, hogy az esetek nagy többségében nemesi ranggal rendelkező személyek töltötték be a hivatalokat. A nádori főkapitányok esetében mindenki nemesi eredetű családból származott. A vizsgált korszakon belül a tisztséget betöltő tizenhat jászkun főkapitány között viszont csak két gróf található, és mindketten csak 1867 után viselték ezt a hivatalt. Tehát a főkapitányok társadalmilag a kis és középnemességhez tartoztak. Vallási tekintetben a főkapitányok közül 73% római katolikus volt, és csupán a 27%-a volt református vallású. A református főkapitányok csak 1849-től viselték ezt a hivatalt.

A tizenhét jászkun alkapitány közül mindössze két személy nem rendelkeztet nemességgel. Mindketten a kerületek szülöttei voltak, hiszen Balogh Imre Szabadszálláson, Sipos Orbán pedig Jászberényben született, és egyben ők voltak a Jászkun Kerület történetében az utolsó alkapitányok is. Vallásilag az alkapitányok 35 %-a volt református.

A főjegyzők 75%-a római katolikus vallású volt és 73%-uk nemesi címmel rendelkezett.

A jász kapitányok között két személy kivételével mindenki római katolikus vallású volt. 1854-ig minden személy nemesi címmel is rendelkezett. A vizsgált időszakon belül a tizennyolc kapitány közül csak négy nem rendelkezett nemesi címmel, és 78%-uk a Jász Kerületben született.

Mind a tizenhat nagykun kapitány református vallású volt, és a jászkiséri származású zendrei és gerendei Hegedűs Zsigmond kivételével mindenki a Nagykunság szülöttje volt. A nagykun kapitányok közül vélhetően négy személy nem rendelkezett nemesi ranggal.

A huszonkettő kiskun kapitánynak csak 50%-a rendelkezett nemesi ranggal. A református vallásúak aránya szintén 50%-ot ért el.

A Jászkun Kerület tisztségviselői között jól megfigyelhető egy jelentősebb "elit társaság", akik a kerületek hivatalait uralták. Ide tartoztak a XVI-II. században a nádori főkapitányi és alkapitányi rangot betöltött zsadányi és törökszentmiklósi Almásyak, a jász kapitányi és főjegyzői rangot viselt Dósák, a kiskun kapitányként tevékenykedő kunszentmiklósi Márok, a XIX. században a Mihálkovicsek és a Pethesek. Tulajdonképpen bár jelentős kihagyásokkal, a vizsgált korszakban meghatározóak maradtak a nagykunsági Illéssyék és a kiskunhalasi Péterek is.

1848 előtt szinte minden tisztségviselő magyar nemesi címmel is rendelkezett. Az 1849-et követő abszolutizmus időszakától egyre több lett a ne-

mesi ranggal nem rendelkező személy. A tisztségviselők vallása esetében a református vallású személyek csak a Nagykun Kerületben voltak teljes túlsúlyban, de az 1840-es évektől a Jászkun Kerület többi tisztségében is egyre több református személy jelent meg. A római katolikus és a református vallás megkérdőjelezhetetlen túlsúlyát jelzi, hogy a kerületi tisztségeknél csak egy ortodox vallású személy ismert.

Vizsgáltam a tisztségviselők hivatalviselésének idejét. A történelmi átalakulások gyorsasága miatt nem meglepő, hogy a jászkun főkapitányi tisztséget legrövidebb ideig 1849-ben töltötték be. Ugyanis mind Illéssy (III.) János, mind Patay József is csak három hónapig viselte ezt a tisztséget. Leghosszabb ideig pedig a jászkun főkapitányok között zsadányi és törökszentmiklósi Almásy Pál regnált, aki 25 éven keresztül vezette a kerületeket.

A jászkun alkapitányi rangot Sipos Orbán viselte legrövidebb ideig - alig egy évig -, leghosszabb ideig pedig kőhalmi Horváth Péter, aki majdnem 22 évig töltötte be a hivatalát.

A főjegyzők közül legrövidebb ideig, szintén az 1848–49-es forradalom és szabadságharc miatt, ilosvay Varga Imre töltötte be a tisztséget: mindössze másfél évig. Leghosszabb ideig pedig Pintér Ferenc, aki 25 éven keresztül, egészen haláláig volt főjegyzője a kerületeknek.

A jász kapitányok között legrövidebb ideig Hegedűs Zsigmond viselte a címet, aki szintén az 1849-es politikai helyzetből következően csak fél évig volt kapitány. Leghosszabb ideig Nagy Mátyás viselte a tisztséget, hiszen ő már a vizsgált korszak előtt, 1739-től jász kerületi kapitány volt, és 28 évig töltötte be a hivatalát.

A nagykun kapitányi tisztséget halála miatt legrövidebb ideig mindössze 2 hónapig Várady István töltötte be, míg leghosszabb ideig, 25 évig Illéssy István regnált.

A kiskun kapitányi tisztséget legrövidebb ideig Bánhidi Antal viselte, aki halála miatt kevesebb mint 1 évig volt kiskun kapitány. Leghosszabb ideig - bár két szakaszban - összességében 24 évig Herpay Mihály töltötte be a hivatalát.

A vizsgált tisztségviselők esetében tehát egyértelműen megállapítható, hogy a legstabilabb pozíciónak a főjegyzői állás számított. Az 1745 és 1848 közötti "klasszikus" időszak alkalmas volt arra, hogy az egyes személyek adott tisztségükben hosszú, gyakran életük végéig tartó, akár emberöltőnyi

időszakot is betölthessenek. Amint az áttekintésből is kiderül, az 1848–49-es események hatalmas átrendeződésekhez vezettek, melynek következtében még a kisebb tisztségek is gyorsan cserélődtek. Ezt támasztja alá, hogy 1849-ben a Jászkun Kerület főkapitányi pozíciójában öt személy tevékenykedett. A jász kapitányi tisztség esetében 1848 és 1849 között négyszer történt személycseré. A nagykun és kiskun kapitányoknál pedig egyaránt háromszor. 1849. egyértelmű határvonalnak számít, hiszen jól megfigyelhető, hogy a Jászkun Kerület megszüntetéséig, 1876-ig a tisztségviselők hivatalviselésének ideje egyre rövidebbé vált részben a császári-királyi járási kapitányok kötelező cseréje miatt, részben pedig a politikai változások hatására.

Vizsgáltam a Jászkun Kerület tisztségviselőinek lemondásait. A főkapitányi tisztségről csak két esetben történt lemondás. Egészségi állapota miatt, illetve erre hivatkozva 1798-ban mondott le Boros Sándor, Ráday Gedeon jászkun főkapitány 1870-ben szintén „*meg-rongált*” egészsége miatt nem tudta vállalni tovább hivatalát.⁷

A Jászkun Kerület főjegyzői hivataláról a kutatásaim szerint csak egy esetben történt lemondás. 1812-ben Kármán Pál főjegyző azért mondott le hivataláról, mert tisztsége miatt Jászberényben kellett élnie, ami számára jelentős anyagi teher volt, hiszen földjei a Kiskun Kerületben voltak, amire a nagy távolság miatt nem tudott kellő módon odafigyelni.

Ismereteim szerint csak 1861-ben nem fogadták el megválasztott tisztségviselő lemondását, ugyanis bár Balajthy Vendel jászkun alkapitány és Kalmár József kiskun kapitány megválasztása után idős korára hivatkozva azonnal vissza kívánta adni a tisztséget, de a kerületi közgyűlés hivatkozva a két személy jelentős tapasztalataira, melyekre a megindult új alkotmányos életben szükségük volt, a lemondásokat nem fogadta el, így a két tisztségviselő végül mégis elvállalta a posztját.

A Jászkun Kerület tisztségviselői közül a kerületi kapitányok esetében figyelhető meg 1848 előtt a lemondás gyakorlata. A bevett szokás szerint a legtöbb esetben az adott személy, amint elérte szolgálati idejében a 40 évet, benyújtotta lemondását. A korszakban egyedülálló módon a nyugalmazott tisztségviselő élete hátra lévő idejére nyugdíjat kapott.

---

⁷ Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára Jászkun Kerület alkapitányának elnöki iratai 2. doboz 1955/1870.

A dolgozatban tárgyalom a törvényhatósági önállóság helyi jelképeit is, hiszen bemutatom a Jászkun Kerület székházainak történetét, a kerületek egyedülálló kialakítású „privilegiális” ládáját, vagy éppen a jászkun főkapitány legfontosabb méltóság jelvényét a Jászkürtöt is, ami fontos szerepet kapott a különböző ünnepeken.

Bemutattam az országos hírekben is szereplő ünnepi eseményeket: a kiváltságok visszaszerzésének tiszteletére rendezett ünnepséget 1745-ben, az első nádori látogatást, az 1845-ös centenáriumi ünnepeket, valamint Ferenc József 1852-es és 1857-es látogatását is. Ezek az események a helybeli lakosság igényein túlmutatva egyértelműen demonstrálni kívánták a jászok és kunok - már aligha számottevő - katonai erejét és a dinasztia iránti hűséget.

Munkámban bemutatam a Jászkun Kerület székházainak épületeit, és a régi tervrajzok segítségével megkíséreltem vázolni az épületek eredeti elrendezését.

Hosszas kutatással sikerült a tisztségviselők megmaradt tárgyi relikviáit is összegyűjteni. Közre adtam a még ma is álló lakóházakat és szakrális építményeiket (Vágó Ignác jász kapitány lakóháza, Kálmán Sándor nádori alkapitány kúriája és az Eördögh család lakóháza.) Feldolgoztam a vallási rendeltetésű építményeket is. (Maria Immaculata oszlopok, kőkereszt és kápolna.) Ezzel együtt igyekeztem utalni, a kerületi tisztségviselői réteg személyes példaadó szerepére is, ami a helyi művelődés, szokások, gazdálkodás és életvitel megváltozásában is fontos szerepet játszott. Sikerült magánszemélyeknél és közgyűjteményekben őrzött tárgyakat is felkutatnom, melyek közül a legtöbbet elsőként a dolgozatban ismertetek. A bemutatott relikviák meglehetősen változatosak, ugyanis megtalálhatók közöttük bútorok, festmények, metszetek és fényképek. Különösen érdekesek az 1848–49-es szabadságharc után készült börtönrelikviák, valamint egyéb dísz tárgyak. A kerületi tisztségviselőknél ajánlott zeneműveket szintén összegyűjtöttem. A Jászkun Kerület tisztségviselőinek egybegyűjtött tárgyai érzékletes képet alkotnak az egykori tulajdonosok anyagi viszonyairól, melyekről összességében megállapítható, hogy tulajdonosaik a magyar vármegyei tisztségviselőktől szerényebb keretek között éltek. A Jászkun Kerületben élt tisztségviselőket iskolázottságuk és társadalmi helyzetük alapján a szűk honorácior réteg fölé kell helyeznünk, ezért úgy vélem, hogy a családi és társadalmi helyzetük miatt a kerületeken belül önálló rétegnek is

tekinthetjük őket. Bemutatom, hogy a Jászkun Kerület tisztségviselői milyen címekkel, kitüntetésekkel rendelkeztek, illetve hogy országos szinten mennyire voltak ismertek. Munkámban külön vizsgálom a tisztségviselők irodalmi és történeti munkásságát.

Értekezésem a kiváltságos kerületek kutatói számára tartogat szakmai újdonságokat. A kérdéskör kutatói számára mind az archontológiai lista, mind a tisztségviselők prozopográfija jól használható segédletet jelent. Úgy vélem, hogy az életmódkutatással foglalkozó szakemberek is haszonnal forgathatják. Bizom benne, hogy az értekezés mellékletében közreadott "archontológiai táblázatot", a hasonló tisztségek kutatásával foglalkozó (országos, vármegyei, városi világi vagy egyházi tisztségek) vizsgálatával foglalkozó kutatók is sikerrel fogják adaptálni.

A szerző témával kapcsolatos publikációi

Adalékok Kiskunfélegyháza jászfényszarusi származású telepeseihez. In: Jászkunság kutatása 2012. Legújabb eredmények a Jászkunság régészeti, történeti, nyelvészeti és néprajzi kutatásában. Ünnepi konferenciakötet Selmeczi László 70. születésnapja tiszteletére. Kiskunfélegyháza, 2013. Szerk.: Mészáros Márta 140-147.

A rejtélyes kiskunfélegyházi kézirat. Jászkunsági évszázadok. A Jászkunság kutatása 2014. konferenciakötet Jászberény, (megjelenés alatt)

Hogyan ünnepeltek 170 éve a jászok és a kunok? 2015. május 21. <http://mult-kor.hu/hogyan-unnepeltek-170-eve-a-jaszok-es-kunok-20150521>

A redemptio centenáriuma – Egy különleges ünnep 1845-ben. In: Zounuk Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára Évkönyve. Szolnok, 2016. 49-72.